

Barn och ungas våld i familjen

Forskningscirkel

Annika Theodorsson
Maria Klamas
Fyrbodals kommunalförbund
2018-03-22

Innehåll

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställningar.....	3
1.2 Disposition.....	3
2. Metod.....	4
2.1 Forskningscirkel.....	4
2.2 Etiska reflektioner.....	6
2.3 Presentation.....	7
2.4 Utvärdering av forskningscirkel som metod.....	7
3. Kunskaper om barns och ungas våld i familjen.....	8
3.1 Vad är Barns och ungas våld i familjen?.....	8
3.2 Vad kan vi lära av den forskning som finns?.....	10
3.3 Vad kan samhället erbjuda och hur ska hjälpen vara beskaffad? Vilket är socialtjänstens uppdrag?.....	12
3.4 Befintliga föräldrastödsmetoder – inspirerande och föremål för kritik.....	14
3.5 Sammanfattningsvis: varför behövs vårt stödtema?.....	16
4. Ett förslag till föräldrastödtema när barn och unga använder våld i familjen.....	18
4.1 Stödtemats värdegrund.....	18
4.2 "Remissrunda" – förslag till stödtema diskuterades med föräldrar.....	18
4.3 Stödtemat efter revidering.....	19
5. Avslutande diskussion.....	24
Referenser.....	25
Bilaga 1.....	27
Familjestödtema – Barns och ungas våld i familjen.....	27
Bilaga 2.....	31
Informationsbrev till föräldrar.....	31

1. Inledning

Denna rapport är ett resultat av en forskningscirkel med fokus på barns och ungas våld i familjen som bedrivits under hösten/vintern 2017/18. Cirkeln har letts av Maria Klamas, vetenskaplig ledare, socialtjänsten vid Fyrbodals kommunalförbund och Annika Theodorsson, lektor och forskare vid Högskolan Väst. Arbetet har skett på uppdrag av kommunerna genom FoU-Socialtjänst Fyrbodals. Kommunernas gemensamma bolag Gryning AB har medfinansierat och varit delaktig i cirkeln.

Initiativ till forskningscirkeln togs i samband med ett forskningsseminarium i Åmål då socialarbetare beskrev hur de via ett internationellt forskningsprojekt utvecklat och prövat modellen ”Break4Change”. Efter presentationen diskuterade deltagarna problemområdet ”föräldrar som utsätts för våld och kränkningar av sina barn/tonåringar”. De som deltog vid seminariet var ense om att det var ett viktigt problemområde att arbeta vidare med. Då det inte finns någon svensk metod/modell utformad vad gäller föräldrastöd relaterat till detta problemområde och då det finns en uppenbar kunskapslucka, såväl vetenskapligt som praktiskt, är det angeläget att arbeta kunskapande kring problemet. Utifrån denna diskussion tillsattes en arbetsgrupp¹ för att skissa på ett förslag till en forskningscirkel för att kunna fördjupa kunskapen om detta fenomen. Vi har valt att arbeta i form av en forskningscirkel eftersom kombinationen av erfarenheter från såväl praktiken som forskningen ger goda möjligheter att utveckla fungerande sätt att arbeta.

I internationell forskning och samhällsdebatt används termen Child to Parents-Violence (CPV) för att beteckna situationer där barn och unga utövar våld mot en eller flera av sina föräldrar eller vuxna vårdare och ibland även syskon. Vi har valt att översätta detta till **Barns och ungas våld i familjen (BVF)**, för att fånga in att detta våld inte bara riktas mot och påverkar föräldrar utan även, åtminstone indirekt, också eventuella syskon. Att barn och unga brukar våld mot sina föräldrar och syskon är ett problem som hittills inte uppmärksammats i någon större utsträckning i svensk kontext. Det finns därför ett stort behov bland socialarbetare av kunskaper både om företeelsen som sådan och om hur man kan arbeta, både förebyggande och reaktivt för att stödja de föräldrar som upplever detta.

Vårt arbete har genomsyrats av en övertygelse om att samhället måste erbjuda stöd till föräldrar vars barn och unga brukar våld i familjen och att dessa föräldrar inte får bli skuldbelagda eller uppleva att de har misslyckats med sitt föräldraskap. Men inte heller barnen får bli skuldbelagda eller utpekade som förövare. Hela familjen – både det barn som brukar våld, dess eventuella syskon och föräldrarna – är offer för *våldet* och det måste upphöra.

Stödet ska vara kompetent och lyhört och hjälpa dem att återerövra sin föräldraposition och på sikt skapa en fungerande familj där våld inte förekommer utan där konflikter hanteras med ömsesidig respekt. Vi har utarbetat ett temastöd som bygger på samma värdegrund och synsätt på föräldrastöd som metoderna Cope och Komet, det vill säga: att relation och närhet måste komma före gränssättande och tillrättavisande. Centralt är att föräldraskap handlar om att finnas där, om att tillbringa tid ihop. Barnen ska veta var de har sina föräldrar.

¹ Maria Klamas, Fyrbodals kommunalförbund; Emma Sorbring, Högskolan Väst; Katrin Abrahamsson, Åmål; Inger Christoffersson, Åmål; Birgitta Flärdh, Gryning Vård samt Susanne Lind, Gryning Vård

Den israeliske psykoterapeuten och forskaren Haim Omer, upphovsman till New Authority-paradigmet² brukar säga att en förälders budskap till ett barn ska vara "I am your parent; I will stay your parent" (Omer 2014).

Utgångspunkten är att en stark och varm relation är en grund för all omsorg och uppfostran och fungerar som ett slags vaccin mot att BVF-problem uppstår. På det följer att det är viktigt att hjälpa föräldrar skapa en stark, varm och trygg relation med sina barn. Denna ambition innebär att fokus ska ligga på att skapa möjligheter till positiv samvaro, att ha goda stunder tillsammans som skapar positiva minnen och att man kommunicerar rakt och ärligt med varandra. Med bas i en trygg relation ser både barn och förälder gränssättning som ett sätt att visa kärlek och omtanke. Den unge som brukar våld är inte i fokus i det stödjande arbetet, men beroende på hans ålder och mognad kan det vara klokt att göra hen delaktig i förändringen. Det handlar om sådant som att vara ärlig och kommunicera sina tankar och behov.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med forskningscirkeln har varit att tillsammans skaffa oss teoretiska och praktiska kunskaper kring barns och ungas våld i familjen, så att vi kan bidra till kunskapsutveckling inom området barns och ungas våld i familjen. Ett delsyfte är att utveckla sätt att arbeta förebyggande och stödjande gentemot familjer där barn brukar våld.

Inom ramen för forskarcirkeln har vi sökt svar på följande frågeställningar:

1. Hur definierar och ringar vi in **barns och ungas våld i familjen**?
2. Med utgångspunkt i problemet, hur ser kunskapsbehovet ut bland professionen?
3. Vilka befintliga föräldrastödsmetoder används och i vilka delar fungerar de respektive behövs komplement? (handlar bl a om vilka värdegrunder de bygger på)
4. Hur kan ett adekvat stöd till föräldrar till barn och unga som utövar våld i familjen se ut?

1.2 Disposition

Efter detta inledande avsnitt redogör vi för arbetsmetoden forskningscirkel, både allmänt och specifikt hur vi har gått tillväga. Efter det redogör vi för resultatet av vårt arbete. Här ryms ett resonemang om vad som ryms inom begreppet *Barns våld i familjen*, en sammanfattning av den forskning som finns på området, en presentation av några av de befintliga föräldrastödsmetoder som finns och – vilket är rapportens huvuddel – en redogörelse för det specifika föräldrastödtema som vi har utarbetat. Här klargörs både hur arbetet med att ta fram temat har sett ut och vilka tankar som finns bakom de olika delar temat består av. (Temat i punktform återfinns i bilaga 1). Avslutningsvis diskuteras hur vi kan fortsätta arbeta, dels för att förfina det tema som presenteras här och dels för att hitta metoder att i förebyggande syfte nå ut till föräldrar innan en våldssituation uppstår.

² New Authority-paradigmet bildar för grund för Non Violence Resistance-metoden som vi redogör för nedan.

2. Metod

Detta kapitel inleds med en redogörelse av och reflektion kring forskningscirkel som metod, därpå presenteras upplägg och genomförande av denna forskningscirkel. Avslutningsvis diskuteras etiska aspekter.

2.1 Forskningscirkel

En forskningscirkel är en form av seminarierie under ledning av minst en forskarutbildad person. Syftet med en forskningscirkel är att gemensamt skapa kunskaper och i förlängningen sprida kunskaper inom ett specifikt område till praktiker på fältet.

Innehållet för de olika träffarna beslutas gemensamt av deltagare och ledare, med deltagarnas och deras kollegers kunskapsbehov i fokus.

Ledarens/ledarnas huvudsakliga funktioner är att sätta strukturen för cirkeln, ta fram underlag till diskussioner (i denna roll kan också ingå att bjuda in gäster som bistår med specifika kunskaper och erfarenheter) fungera som seminarieledare vid träffarna samt ansvara för att dokumentera cirkelns resultat i rapportform. I alla delar ska det dock vara ett samspel och gemensamt ansvar att ta initiativ, föreslå underlag till diskussion samt dela med sig av kunskaper och erfarenheter. Det är alltså inte fråga om undervisning utan om gemensamt kunskapande.

För att en forskningscirkel ska uppnå sina syften måste det finnas förutsättningar för en fast grupp deltagare att kontinuerligt samlas och diskutera. Det måste pågå under en viss tid så att det finns tid för så många träffar att man gemensamt hinner sätta ramarna för vad som ska göras, genomföra minst tre-fyra seminarier med olika teman samt runda av och bestämma hur man ska gå vidare. Det kräver ett commitment från samtliga.

2.1.1 Deltagare

Inbjudan gick ut till samtliga IFO-chefer i Fyrbodals 14 kommuner samt till Gryning Vård och de som anmälde sig var³:

Katrin Abrahamsson	Åmåls kommun
Lisa Berndtzen	Munkedals kommun
Inger Christoffersson	Åmåls kommun
Maria Hindebo Lundh	Trollhättans kommun
Emma Johansson	Gryning Vård
Malena Johansson	Trollhättans kommun
Åsa Jonsson	Gryning Vård
Elisabeth Nathén	Munkedals kommun

2.1.2 Arbetssätt: forskningscirkeln som en gemensam planering

Vi har valt att arbeta med en öppen och delaktighetsskapande process där vi tillsammans bestämde det mer detaljerade syftet och riktningen och även vad de olika träffarna skulle innehålla och vilken plats de hade i processen. Som utgångspunkt hade vi ett övergripande

³ Även Peter Stenberg, Trollhättans kommun, deltog i ett inledningsskede.

syfte: att tillsammans skapa kunskaper om hur man som professionell kan arbeta för att stödja föräldrar vars barn och unga brukar våld i familjen.

Vi redogör här kort för vårt arbete i cirkeln – träff för träff, dels för att det finns poänger med att visa upp forskningscirkeln som arbetsmetod och dels för att göra den process under vilken vårt förslag till föräldrastödtema skapades genomskinlig.

Forskningscirkeln träffades vid sex tillfällen: två heldagar och fyra halvdagar under hösten/vintern 2017/18. Strukturen vid dessa tillfällen (utom det första) bestämde vi gemensamt; varje seminarium avslutades med att vi diskuterade vad kommande tillfälle skulle fokusera på och även tillsammans bestämde vilken typ av underlag som behövdes för kunskapsinhämtning och meningsfull diskussion. På så vis fördelade vi också arbetsuppgifter i gruppen.

2.1.3 Tillfälle 1 (23/8 – heldag)

Vid det första tillfället presenterade alla deltagare ett typfall, det vill säga ett verklighetsförankrat och anonymiserat fall för att illustrera vilken typ av familjer de kommer i kontakt med. Syftet med detta var både att ringa in vårt problemområde och att deltagarna skulle lära känna varandras arbetssituation något. Efter det höll Annika en kort föreläsning baserad på forskningsstudier på barns våld mot sina familjer, vilken låg till grund för fortsatta samtal om hur forskningscirkelns syfte skulle formuleras och hur vårt fortsatta arbete skulle gestalta sig.

Efter detta skrev Maria och Annika en sammanfattning ”Att ringa in CPV” som mailades ut till alla deltagare som underlag för tillfälle 2.

2.1.4 Tillfälle 2 (25/9 – halvdag)

Tillfälle två inleddes med att alla fick delge gruppen sina tankar efter första träffen. Vi diskuterade ”Att ringa in CPV” i syfte att skapa fokus för det fortsatta arbetet. Utgångspunkten för diskussionen är att det vi kommer fram till ska vara till nytta för en vidare krets professionella som möter familjer där barn brukar våld. Tanken är att hitta ett sätt att arbeta som både är förebyggande och reaktivt, och som fungerar både i akuta situationer och långsiktigt.

Efter det diskuterades metoden Break4Change utifrån en presentation av en av deltagarna från Åmåls kommun. Vi bestämde under tillfälle 3 fördjupa oss i några av de befintliga föräldrastödsmetoder som finns, både sådana som handlar specifikt om stöd till familjer där barn brukar våld, och sådana som är mer allmänt hållna, i syfte att börja formulera vad dessa saknar och behöver kompletteras med och vad vi i forskningscirkeln kan bidra med. Ett delsyfte är också att undersöka vilka värderingar och vilken människosyn befintliga modeller bygger på eller ger uttryck åt.

Vi beslutade att till nästa tillfälle bjuda in Helena Draxler, Karlstads universitet, som har forskat om metoden Project Support, för att berätta om sin forskning och dela med sig av sina erfarenheter av arbete med metoden. Syftet var att vi skulle kunna ta spjörn mot detta i vårt fortsatta arbete med att utveckla ett stödtema.

2.1.5 Tillfälle 3 (25/10 – heldag med gäst: Helena Draxler från Karlstads universitet)

Detta tillfälle ägnade vi dels åt att fortsätta diskutera hur vi kan arbeta med föräldrastöd och dels åt att lyssna och på och samtala med Helena Draxler som redogjorde för sin forskning om Project Support (Draxler 2017, Almqvist & Draxler 2016).

Diskussionen i gruppen ledde till att beslutade oss för att skapa ett eget stödtema. Inledningsvis fanns tankar på ett tema för både preventivt och reaktivt arbete, men relativt snart landade vi i att idén om det preventiva – med andra aktörer – får vänta till ett senare skede.

2.1.6 Tillfälle 4 (28/11 – halvdag)

Vid detta tillfälle satte vi samman den första versionen av föräldrastödtemat till föräldrar med barn som brukar våld. (Vi har ännu inget bra namn på det.)

Vi diskuterade vilka olika moment ett stödtema bör ha och bestämde också att detta tema ska ”testas” på/diskuteras med föräldrar som redan har kontakt med socialtjänsten, där de får stöd i sitt föräldraskap. Syftet med detta är att ta reda på vad de har behov av, vad de saknar respektive tycker fungerar väl i de kontakter som de har med socialtjänsten.

I anslutning till detta kom ett förslag upp om att skapa någon form av material som kan användas i ett mer allmänt sammanhang, innan något händer, dvs för andra aktörer än socialtjänsten. Syftet med detta material är att synliggöra och diskutera området våld och hot innan det blir en realitet, så för att vägleda till en diskussion om att uppfostran, anknytning, våld och kränkningar är en del av att föräldraskapet. Det är värdefullt att kunna prata om detta utan att det blir kränkande, utpekande eller skuldbeläggande, utan att det bara blir en viktig aspekt av föräldraskapet att lyfta och diskutera.

Materialiet skulle kunna bestå av

- Info-material, diskussionsfrågor till föräldrar
- Info-material till andra aktörer, BVC, MVC, förskola, elevhälsa m fl

Detta arbete ryms inte inom ramen för forskningscirkeln, men vi vill så ett tankefrö och förhoppningsvis kunna arbeta vidare med ett sådant material i en eller annan form.

2.1.7 Tillfälle 5 (22/1 – halvdag)

Vid detta tillfälle ägnade vi oss helt åt den första version av familjestödtemat som deltagarna haft som utgångspunkt för intervjuer med föräldrar. Deltagarnas erfarenheter användes sedan i diskussionen om hur temat kan utvecklas och förbättras. Den förbättrade versionen, som är forskningscirkeln innehållsliga resultat, presenteras under Resultat nedan (stödtemat i sammanfattad form återfinns i Bilaga 1). Nästa steg, som inte tas inom ramen för denna forskningscirkel, är att testa temat i den föräldrastödjande praktiken för att kunna ytterligare utveckla och förfina det.

2.1.8 Tillfälle 6 (8/3 – halvdag)

Vid detta tillfälle diskuterade vi föreliggande rapporttext samt förberedde den presentation som hölls den 22/3. Vi använde även tiden till att utvärdera forskningscirkeln och reflektera kring metod och arbetssätt, med fokus på deltagarnas upplevelser.

2.2 Etiska reflektioner

Vid en del tillfällen har vi använt autentiska exempel för att illustrera resonemang om behov och arbetsmetoder. Vid inget av dessa tillfällen har någon namngivits eller sådana detaljer som skulle kunna röja någons identitet delgivits. Syftet har aldrig varit att diskutera enskilda fall utan bara att använda dem som illustrationer.

Däremot har vi förhållit oss till hur vi som grupp diskuterar kunskapsområdet, hur vi i generella termer förhåller oss till detta, vilka värderingar och vilken människosyn vi reproducerar, hur vi förlägger skuld och liknande frågor. Dessa diskussioner har vi fört löpande och tagit på stort allvar.

2.3 Presentation

Forskningscirkelns resultat presenterades vid ett seminarium den 22/3. Deltog gjorde ca 25 inbjudna gäster från olika verksamheter i Västra Götalandsregionen.

2.4 Utvärdering av forskningscirkel som metod

Utvärderingen visade att deltagarna överlag var nöjda med det arbete vi bedrivit och det stödtema som utarbetats. Alla gav uttryck för att de kände sig delaktiga och att deras kunskaper och erfarenheter kommit till sin rätt. Flera menade att det blivit stärkta i sin profession genom att diskutera med andra, att deras sätt att tänka och arbeta möter gillande hos andra i yrket.

Den andra sidan av det myntet är dock, vilket några påpekade, att de inte lärt sig så mycket nytt – vilket är en liten besvikelse eftersom de hade hoppats att få med sig nya kunskaper. Här finns uppenbarligen en skillnad mellan deltagarnas förväntningar och vad som har varit syftet med forskningscirkeln; om deltagarna förväntade sig utbildning finns skäl att fundera över hur vi beskriver vad en forskningscirkel är och vad den kan innehålla. Vår utgångspunkt är att cirkeln är en öppen form, vilket betyder att det är deltagarna som tillsammans och genom sina egna initiativ avgör vilket innehållet blir. Det finns ingen agenda från cirkelledarnas sida, ingen kursplan eller liknande som vid en regelrätt utbildning. Möjligen kan ”marknadsföringen” vara tydligare. Men bortsett från detta är den samlade bilden att deltagarna är nöjda med cirkeln och med sin egen insats.

3. Kunskaper om barns och ungas våld i familjen

Under denna rubrik ryms första delen av vårt resultat, det som traditionellt rubriceras som bakgrund och tidigare forskning. Här besvaras flera frågor: vilka människor avses med uttrycket *barn och unga*? Vad är det för våld som avses och vad innebär *familjen*? Syftet med detta avsnitt är att ringa in problemområdet, en uppgift som är viktig eftersom det som sägs här sätter tonen för resten av rapporten.

3.1 Vad är Barns och ungas våld i familjen?

I vetenskapliga studier används ofta en definition av begreppet *Child to parents-violence*: som anger att det handlar om

“any act by a child that intimidates parents for gaining power and control, and is aimed at causing them harm, be it physical (hitting, punching, slapping, or kicking), psychological (intimidating or degrading the parent), or financial (stealing money or parents’ belongings” Cottrell, 2001)

Här finns skäl att göra en rad avgränsningar och nyanseringar. Dessa kan göras med avseende på barnet: hens ålder, mognad och psykiska hälsa (t ex förekomst av neuropsykiatriska diagnoser). De kan också göras med avseende på våldet och hur det betraktas, varför det antas förekomma. Oavsett om det handlar om fysiskt, psykologiskt eller ekonomiskt våld antas det i Cottrells definition ske *i syfte* att skaffa sig makt och kontroll över en förälder eller annan vuxen vårdgivare (se även Cottrell och Monk 2004).

Vi ställer oss kritiska till detta och menar att definitionen behöver modifieras; våldet måste inte vara medvetet och avsiktligt eller ha ett visst och tydligt syfte. Oavsett varför våldet sker, vad det för slags våld och vilken agenda barnet/den unge *eventuellt* har (som t ex att orsaka fysiskt, psykologiskt eller ekonomiskt lidande hos föräldern) så är det negativt och destruktivt för familjen. Och det är detta som är i fokus här: vad händer med en familj där ett barn brukar våld? Och hur kan samhället stötta föräldrarna i detta?

Vi vill fokusera på effekterna av att våld förekommer, inte vilken agenda den som använder våld eventuellt har. Vi fokuserar inte heller på barnet som använder våld. Det är en självklar utgångspunkt att ett harmoniskt barn inte brukar våld och att det inte är barnets *fel* att så sker. Men forskarcirkelns arbete handlar om hur samhället kan stötta *föräldrarna*.

Med detta sagt kan det finnas skäl att klargöra att våldet kan se olika ut och få olika effekter, beroende på barnets ålder etc, men också till följd av att familjer ser olika ut. Condry och Miles (2014) innefattar kontrollerande beteenden från barns och ungas sida i sin definition av våld. Det vill säga: agerande som inte nödvändigtvis inbegriper fysiskt våld men som syftar eller leder till kontroll av övriga i familjen. Det kan exempelvis vara barn med tvångssyndrom, som tvingar in hela familjen i sina ritualer och mönster och att familjen har anpassat sig eftersom det på kort sikt varit enda sättet att klara av vardagen.

”Barn” i det här sammanhanget förstås som underåriga (under 18 år) eller unga vuxna som delar bostad med sina föräldrar och därför befinner sig i ett tillstånd av ömsesidigt beroende. I de flesta sammanhang och studier sätts den övre åldersgränsen för barn till 18 år, men 21 år förekommer i några fall. Det finns bara ett fåtal vetenskapliga studier av barn som är yngre än 12 år. Som *barn* räknas även placerade barn och så kallade bonusbarn, men alltså inte vuxna

barn med eget boende. Även om vuxna, utflyttade barn kan utöva våld mot sin familj och det kan finnas behov av stöd och hjälp, hamnar detta utanför vårt fokus.

Ett flertal av de studier som har gjorts har fokuserat på barn med olika typer av neuropsykiatriska diagnoser (som till exempel ADHD) och/eller psykisk ohälsa (till exempel ångest och tvångsbeteende). Andra har avgränsat bort dessa barn. Vi förhåller oss öppet till detta och har arbetat med ett tema som ska kunna användas i alla familjer.

En faktor som både kan utgöra en avgränsning och en förklaring till det våldsamma beteendet är användning av droger och kriminalitet (dvs annan kriminalitet än den som våld i familjen utgör om den unge är straffmyndig), där det finns ett visst samband. Det gäller även sådant som skolk och antisocialt beteende mot andra barn.

De vuxna som lever med detta våld kan vara biologiska föräldrar, så kallade bonusföräldrar och även andra personer som fungerar som vuxna omsorgsgivare och har ett ansvar för barnet. Även de som inte delar bostad med barnet, som t ex mor- och farföräldrar och andra nära släktingar och vuxna syskon kan vara utsatta för våld. När det gäller syskon som lever i samma bostad som det barn som brukar våld är det viktigt att komma ihåg att de påverkas av våldet även om det inte riktas mot dem direkt. Att leva i ett hem där någon (eller flera) brukar våld mot någon annan påverkar alla. Om det är ett barn som är våldsamt mot en eller flera av de vuxna rubbas dessutom balansen i och med att den vuxnes föräldraroll destabiliseras. Det finns många studier som visar hur detta kan påverka syskon till det barn som brukar våld – både yngre och äldre syskon.

Vi har inte velat göra några klara avgränsningar i forskningscirkeln. Vår ambition har varit att temat ska gå att använda oavsett barnets ålder och mognad och oavsett vilket slags våld det handlar om. Det är viktigt att den flexibiliteten finns inbyggd.

3.1.1 Vår syn på våldet i denna kontext

Det finns ett par olika tänkbara sätt att förhålla sig till begreppet våld i den kontext vi nu är, dvs. barns våld i familjen. (Dessa förhållningssätt är desamma oavsett vilket begrepp det rör). Man kan göra det ”lätt” för sig och använda en vedertagen definition, man kan också fördjupa resonemanget med utgångspunkt dels i tidigare forskning och dels i praktiken. Vi har försökt göra alla tre; dvs. vi utgår från Cottrells definition som anger att såväl fysiskt som psykiskt/verbalt och ekonomiskt våld innefattas. Vad vi däremot tonar ner är resonemang om *varför* barn och unga använder våld i familjen. Dels för att det inte är vår uppgift att komma med några sådana (försök till) förklaringar och dels eftersom detta lätt kan uppfattas som en ansats till att fördela skuld.

I det följande klargör vi olika sätt att förhålla sig till våldet, som vi har uppfattat finns i tidigare forskning. Mest av allt har vi dock uppehållit oss vid våldet sådant det har visat sig för deltagarna, dvs. den empiriska verklighet som de verkar i. Vi har utgått från att definitionen av våld ska vara så rymlig och öppen som möjligt. Det finns inget självändamål med att definiera begreppet på något annat sätt eftersom poängen har varit att diskutera olika sätt att arbeta, både reaktivt och förebyggande.

Det är inget självändamål att slå fast att det handlar om våld i den ena eller andra formen, men det kan finnas pragmatiska skäl att försöka ringa in vad det handlar om: vilka är det som utövar våldet och vilka som ”drabbas” av det för att kunna fundera kring hur samhällets stöd till

familjerna kan se ut. Här vill vi betona att vi menar att människor kan vara drabbade av våld utan att någon utses till förövare. I en familj där det förekommer våld är alla offer, drabbade av våldet, som orsakar disharmoni och instabilitet. Det är helt centralt att ha nolltolerans mot våld. Våld är aldrig ok, men barnet är aldrig problemet; *våldet* är problemet.

Trotsbeteenden som föräldrarna själva inte uppfattar som ohanterliga, faller utanför vårt fokus. Sådant som kan sägas vara en normal ingrediens i alla barns utveckling – nämligen att testa gränser, provocera och ifrågasätta de vuxnas beslut, samt iscensätta maktkamper och konflikter med syskon – avgränsas bort. Även om det i verkligheten kan vara svårt att dra en absolut gräns eller att som utomstående sätta etiketter på olika typer av beteende eller agerande, så är det möjligt att arbeta utifrån en definition som syftar till att avgränsa det hanterbara våldet från det icke-hanterbara. I någon mån måste det vara en empirisk fråga som avgörs av vad varje förälder upplever att hen kan hantera och inte.

3.2 Vad kan vi lära av den forskning som finns?

När vi har tagit till oss de studier som är gjorda har vi blivit varse att i många av dem används termer som *offer*, *drabbad* och *förövare*. Dessa benämningar på människor – barn som brukar våld och deras familjemedlemmar – är fundamentalt olika de som används i metodtexter, där man både undviker och avråder från den typen av språkbruk. Dels med tanke på att det handlar om underåriga personer och dels eftersom fokus är på relation och situation och inte på att fördela skuld. Vi har medvetet valt att inte använda ord som offer och förövare i våra samtal i cirkeln och i vår tematext, men för att kunna redogöra för de studier som gjorts på ett rättvisande sätt använder vi deras vokabulär.

De kunskaper vi har utifrån tidigare forskning har här tematiserats enligt följande: Vad vet vi om de barn som utövar våld mot sina familjer? Vad vet vi om föräldrarna? Vilken typ av våld handlar det om? Vilka konsekvenser får detta på individ-, familj- och samhällsnivå? Vilka metoder finns och hur fungerar de?

3.2.1 Vilka är barnen? Vilka är föräldrarna?

Begreppet *barn* är brett och kan i det här sammanhanget förstås som en person 3-21 år som lever i ett socialt och ekonomiskt beroendeförhållande till en eller flera vuxna vårdare. Detta implicerar också att inte det inte bara handlar om biologiska föräldrar utan även andra vuxna vårdare/socialt och ekonomiskt ansvariga vuxna.

Det är viktigt att klargöra att när vi talar om barns och ungas våld i familjen talar vi varken om några få barn och unga med extrema beteenden – det är vanligare än så – eller om *alla* barn (Coogan 2014). Barn och unga med neuropsykiatriska diagnoser verkar vara överrepresenterade, vilket också gäller unga som använder eller är positivt inställda till droger, visar tecken på depression och självbestraffning/självhat (Galvani 2017). De har också ofta ett problematiskt beteende kopplat till skolan, såsom skolk och våldsamhet mot skolkamrater och även lärare (Jaureguizar, Ibabe och Straus 2013, Contreras och Cano 2016).

Det finns en relativt stor samstämmighet i forskningen om hur de barn som använder våld kan ringas in. Vi vet att pojkar använder fysiskt våld i större utsträckning än flickor och att det verkar nå en höjdpunkt när de är i 15-17 årsåldern (Condry och Miles 2014, Lyons m fl 2015). Det verkar också vara så att pojkars aggressiva beteende är mer socialt accepterat och reproducerat (Ibabe, Jaureguizar & Bentler 2013). När flickor använder våld mot sina föräldrar

är det oftare ekonomiskt (att stjäla eller hota/utpressa sig till pengar) och/eller verbalt/psykiskt (hot, kränkningar, bruk av tillmälen) (Ibabe, Arnoso & Elgorriaga 2014). Att kön är en faktor innebär att vi kan söka förklaringar och förståelse i det genusvetenskapliga kunskapsfältet, eftersom det stöd samhället kan erbjuda bör vila på den kunskapen.

Utöver att notera att det finns skillnader mellan könen kan vi också konstatera att det finns andra faktorer som gör att vissa barn och unga är överrepresenterade när det gäller våld mot föräldrar⁴. Hur den kunskapen ska hanteras, det vill säga om vi ska fokusera på någon specifik grupp eller göra några avgränsningar är en annan fråga. Kvinnor (mammor/andra kvinnliga vårdnadshavare och systrar) drabbas oftare än män (pappor/andra manliga vårdnadshavare och bröder) av både pojkar och flickors våld, oavsett form.

Vi vet också att det våld som oftast anmäls (även om vi kan anta att finns ett stort mörkertal) är det fysiska. Anledningen till detta kan vara att det är pojkar som står för detta våld i större utsträckning och att är ”lättare” att anmäla dem, samt att de på grund av sin större fysiska styrka (åtminstone om de är i övre tonåren) utgör ett mer uppenbart hot, särskilt mot mammor och systrar, än flickorna gör. Pappor tenderar att i mindre utsträckning än mammor be samhället om hjälp genom att anmäla sitt barn då det brukar våld. Det kan antas upplevas som mer stigmatiserat att som pappa inte kunna hantera situationen själv (Condry och Miles (2014).

En aspekt av hur skuld och skam spelar in är att studier visar att i familjer där ett barn brukar våld mot de vuxna är det vanligt att även en av eller båda de vuxna är våldsamma. Oftast är det pappan och han kan då bruka våld både mot barnet och mot sin partner. Barnen kopierar det vuxna beteendet (Ibabe, Jaureguizar och Bentler 2013, Calvete m fl 2014). Vi vet också att barn och unga som använder våld i familjen även är mer benägna att vara våldsamma mot sina partners, så kallat dejtingvåld (Sorbring 2014).

Det är – förstås – inte så att det alltid förekommer våld från en eller flera vuxna i de familjer där barn/unga brukar våld. Det utgör därmed inte någon uttömmande förklaring till våldsamt beteende från barns sida. Den allmänt spridda uppfattningen om att barn är våldsamma för att deras föräldrar är det, innebär att många föräldrar känner sig utpekade som (potentiellt) våldsamma/dåliga föräldrar och upplever att det är genant och svårt att prata om sina problem och att söka hjälp (Contreras och Cano 2016). Detta är ett problem eftersom det ofta innebär att problemet uppmärksammas för sent, vilket förlänger och försvårar arbetet för att återskapa en positiv föräldraauktoritet.

En annan faktor – som möjligen inte upplevs som lika skamfylld, men som ändå kan vara stigmatiserande – är att tonåringar som brukar våld mot sina föräldrar verkar ha svagare emotionella band till dem (Routt & Anderson 2011). Tunna familjeband och dolda konflikter är två riskfaktorer som verkar sammanfalla (Jaureguizar, Ibabe and Straus 2013). Det ligger också i sakens natur att i familjer som kännetecknas av detta är de vuxna mindre benägna att söka hjälp, varför det kan vara fråga om en negativ spiral där det kan vara svårt att veta vad som är orsak och verkan.

⁴ Det handlar om sådant som etnicitet, klass, användning av droger. Här är dock inte att platsen för ett utvecklat resonemang kring detta.

3.2.2 Vad händer med familjen?

När ett barn brukar våld i familjen får det flera konsekvenser. En följd är att familjen destabiliseras, en annan följd är att föräldrarna känner skam och skuld.

Våld i alla dessa former destabiliserar familjer. Den eller de vuxna som utsätts för våld påverkas både direkt och indirekt och familjens disharmoni går ut över alla dess medlemmar. Eventuella syskon påverkas också, ibland direkt genom att även de utsätts, men alltid indirekt genom att balansen i familjen rubbas och föräldrarnas auktoritet förändras och till och med, i vissa fall, omkullkastats helt. Man måste också ha i åtanke att detta påverkar även det barn som använder våld. När familjens dynamik förändras sker en gradvis anpassning vilket innebär att familjemedlemmarna ofta inte själva uppfattar vidden av den.

Coogan (2014) menar att man kan se det som om en "veil of silence" – slöja av tystnad – har lagts över familjen, en slöja som måste lyftas av. Eftersom barn med våldsamt beteende är vanligare i familjer där det finns våldsamma vuxna, kan det finnas dubbla incitament att vara tyst. Utöver den skam det innebär att ha ett barn som man som förälder inte kan hantera finns även det faktum att man som förälder till ett våldsamt barn kan bli misstänkt för att själv utöva våld mot barnet och/eller sin partner.

Det är därför viktigt att påminna sig om att våld från barns sida inte bara förekommer i familjer med våldsamma vuxna eller beror på att barnen härmar ett vuxet beteende utan att det kan initieras även på andra sätt och ha andra orsaker. Annars riskerar vi att missa alla de fall där det saknas en koppling mellan föräldravåld och barns våld. Det är långt ifrån alla barn och unga med våldsamt beteende som själva har blivit utsatta eller sett den ena föräldern utsätta den andre för våld.

Att missuppfattningen om det entydiga sambandet mellan våldsamma barn och våldsamma vuxna får konsekvenser ser vi i och med att många vuxna beskriver skam och känslor av hjälplöshet och pinsamhet. De vill ogärna ge sig tillkänna och söka hjälp av rädsla för att bli utpekade som misstänkta förövare och dåliga föräldrar. Det är därför av yttersta vikt att man som professionell vågar ställa direkta frågor om förekomst av våld – och då inte bara partnervåld.

Den bild som träder fram när vi tar del av den forskning som finns behöver nyanseras och balanseras. Eftersom den till allra största delen undersöker förhållandena i andra länder än Sverige är det viktigt att föra in det barnperspektiv som genomsyrar svensk socialtjänst. Även om vårt fokus inte är på barnen och frågan om varför barn och unga agerar som de gör därmed är sekundär, är det viktigt att förtydliga att vi under inga omständigheter ser barn som förövare eller de vuxna som offer. Familjen i dess helhet lider och det vi vill åstadkomma är harmoni och stabilitet i familjen genom att stötta föräldrarna.

3.3 Vad kan samhället erbjuda och hur ska hjälpen vara beskaffad? Vilket är socialtjänstens uppdrag?

Den situation som uppstår när ett barn använder våld i sin familj skiljer sig från det betydligt mer uppmärksammade vuxna partnervåldet (som oftast men inte alltid handlar om att en man misshandlar den kvinna han har en kärleksrelation med). Det betyder att den vanliga offer-förövare-modellen från partnervåld inte fungerar här.

En central skillnad är att man inte kan isolera den som använder våld från resten av familjen eller stötta den utsatte för att hen ska kunna lämna relationen, vilket kan vara aktuellt om det handlar om en vuxen partner/person som brukar våld (Coogan 2014). Föräldern varken kan eller vill abdikera från sitt ansvar och sin omhändertagande roll. Det stöd samhället kan ge måste istället fokusera på att hjälpa föräldrarna att vara kvar i familjen och fungera i sin vuxenroll. I en del fall blir problemen så akuta att barnet behöver omhändertas och placeras utanför hemmet under en tid, men även då den vuxne inte i konkret mening tar hand om barnet är hen fortfarande dess förälder och har en viktig funktion att fylla. Förälder är inget man kan sluta vara.

Studier visar vikten av att ha funktionella nätverk i form av vänner och släktingar runt sig, som kan vara ett stöd och hjälpa till med rent konkreta uppgifter som kan vara svåra att hinna/orka med. Personer i nätverket kan ha avgörande betydelse men måste ta sig an uppgiften inom ramen för den befintliga familjen och utifrån att makten ska ligga hos föräldrarna.

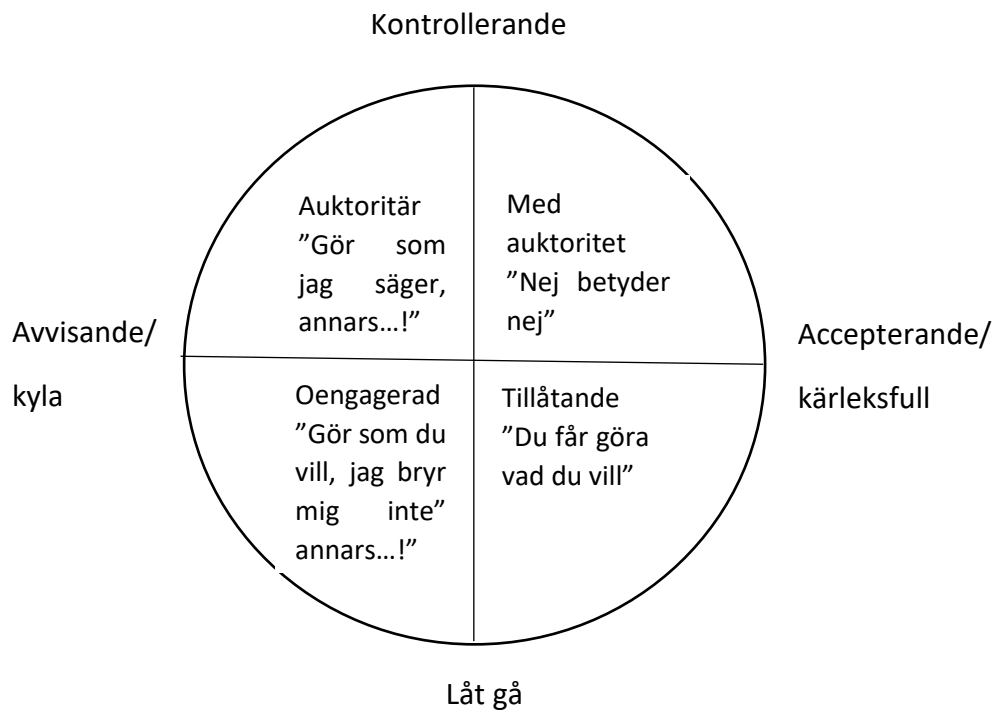
Vi vet att bäst resultat uppnås om vi från samhällets sida, när vi erbjuder stöd till föräldrar med barn som använder våld, ser familjen som en helhet och som något som ska bestå. Det betyder dock inte att vi behöver ha barnets ”godkännande” av de arrangemang som stödverksamhet innebär. Barnets aktiva deltagande behövs inte heller, i alla fall inte den meningen att barnet ska ”väntas in”. Och vi kan förstås ännu mindre förvänta oss att barnet själv ska ta initiativ till att söka hjälp från samhällets sida eller på något annat sätt vara aktiv i det som sker.

Det är däremot helt centralt att föräldrarna, genom att visa sig förmögna att ta tag i frågan, får möjlighet att återskapa sin auktoritet. När en förälder tar på sig det ansvaret visar hen att hen bryr sig om sitt barn och sin familj, är den allmänt förhärskande bilden i studier av detta. Man skulle kunna invända att det också kan uppfattas som ett förminskande av barnet – att den vuxne inte räknar med att barnet är kapabelt att delta aktivt. Det finns, såvitt vi kunnat se, inget empiriskt stöd för den bilden. Men det är förstås så att ett äldre och mognare barn, som är kapabelt att – så småningom – ta ett eget ansvar i processen kan må väl av att få möjlighet att göra det.

Eftersom många föräldrar upplever skam och stigma runt att ha ett barn som brukar våld i familjen är det viktigt att de känner förtroende för de professionella som ska hjälpa dem; att kommunikationen fungerar är centralt. Det är vanligt att känna att man själv är skyldig till sitt barns beteende och då är det viktigt att man möter professionella som går varsamt fram och är tydliga med att den uppkomna situationen inte är föräldrarnas fel. Samtidigt är det viktigt att det tydligt framgår att det bara är föräldrarna själva som kan förändra sin och barnets situation – och att de är kapabla att göra det – med professionellt stöd från samhällets sida.

Det finns studier som visar att sammanhållning i familjen samt en öppen och nära kommunikation där det finns en möjlighet att uttrycka känslor minskar risken för att barn ska bruka våld mot sina föräldrar. I de fall där detta har gått förlorat behöver föräldrarna kommunicera med varandra och hjälpas åt med att återskapa möjligheter till kommunikation med barnet. Det torde också vara betydelsefullt att eventuella syskon blir sedda. Även om de inte lämnas med något ansvar bör de involveras på ett positivt sätt utifrån sin egen förmåga. Här saknas dock tidigare forskning.

En intressant sak att fundera över är denna fyrfältare som skapas av att vi lägger samman två dimensioner av föräldrabetende: grad av kravställande och grad av ansvarstagande. Om vi tänker att det optimala är föräldrar som både ställer krav och känner ansvar/värme kan vi ha det som utgångspunkt för hur stödet från samhällets sida bör se ut.

Figur 1. Föräldrastilar. Fritt efter Carr 1999

3.4 Befintliga föräldrastödsmetoder – inspirerande och föremål för kritik

Socialtjänstens föräldrastödsarbete använder olika metoder och detta avsnitt har vare sig som syfte att gå igenom alla eller att ge någon heltäckande bild av dem. Poängen är att skilja ut det som kan vara användbart i vårt stödtema om barns och ungas våld i familjen, som vi kan inspireras av.

3.4.1 Generiska föräldrastödmodeller

COPE är ett program som har fått stor spridning i Sverige och det används inom såväl förskola, skola, elevhälsa och socialtjänst som inom landstingsverksamheter som BUP och barnhabilitering. Insatsen erbjuds till föräldrar med barn i åldrarna 3–12 år och som upplever behov av stöd i sitt föräldraskap. Syftet är att stödja föräldrar till barn med utåtagerande beteende, vilket kan omfatta barn som brukar våld. Även om den primära målgruppen är föräldrar med barn som är 3-12 år finns det även en variant som vänder sig till tonårsföräldrar.

Även Komet är en vanlig metod i den svenska socialtjänsten. Komet är en förkortning av *KommunikationMETod* och är ett stödprogram som vänder sig till föräldrar som upplever att

vardagen med barnet domineras av bråk och konflikter, att barnet är utagerande och att bråken är svåra att hantera på ett lugnt sätt. Komet finns för föräldrar med barn mellan 3-11 år eller 12-18 år samt Förstärkt Komet som är en insats som riktar sig till föräldrar som av olika skäl behöver extra stöd för att genomföra en Kometkurs. Förstärkt Komet kan erbjudas efter beslut av socialtjänsten.

Båda dessa metoder bygger på samma tänkande, att kärlek och gemensamhet är en nödvändig grund för att en förälder ska klara av sitt föräldraskap och det är något som vi finner mycket tilltalande. Om känslan av gemensamhet inte finns, för att den gått förlorad eller kanske aldrig har funnits, måste den (åter)skapas. Först därefter kan bara börja arbeta med att uppmärksamma och bekräfta, samt fokusera på gränssättning. Man arbetar med en ”figur” där varje medlem i en familj har ett förtroendekonto. Varje god stund som medlemmar av familjen har tillsammans, där kärlek och respekt visas, innebär en ”insättning” på deras konton. Varje ”uttag” från kontot, i form av exempelvis ett kravställande eller en tillrättavisning, motsvarar eller ”kostar” fem insättningar. Tanken är att familjen alltid ska ha ett välfyllt konto så att det finns känslomässig täckning för de uttag som behöver göras. Detta bygger på den grundläggande idén om att uppmuntra och förstärka det man vill ha mer av – de goda stunderna – istället för att kritisera det man vill se mindre av.

Det är emellertid också så att det kan krävas åtgärder för att till exempel skydda familjemedlemmar mot våld eller att säkra hemmet. Om situationen är sådan att en förälder exempelvis inte vågar gå hem eller inte kan ha sina andra barn hemma måste åtgärder förstås kunna vidtas. En metod som har fokus på detta är Signs of Safety, en lösningsorienterad metod som handlar om att bedöma, kartlägga och avvärja risk för alla inblandade. Metoden har fokus på våldsutsatta barn, men det är fullt möjligt att använda samma tankar för att säkra en vuxen person som riskerar att utsättas för våld i hemmet. Att varje potentiell risk motsvaras av ett specifikt skydd är en bärande tanke och den är applicerbar på Barns våld i familjen.

En annan metod som är intressant att förhålla sig till är Project Support, en metod vars syfte är att stärka föräldraskapet hos kvinnor med barn mellan 3 och 9 år och som blivit utsatta för partnervåld (oftast av barnets pappa). I förekommande fall har även barnen blivit utsatta för våld. Metoden går ut på att mammorna under en längre period får möjlighet att tillsammans med en behandlare öva på föräldrafärdigheter som alla bottnar i ett närvarande och aktivt föräldraskap. Det är ett beteendearbetande föräldrastöd som syftar till att lära föräldrar hur man ”gör” när man är en trygg och stabil vuxen för sitt barn. Därav rollspelet som metod: man övar sig på att *göra* ett stabilt och starkt föräldraskap och pratar mindre.

Ett problem med denna metod är att den är mycket krävande, både vad gäller tidsinsatsen (varje vecka i minst ett år) samt att det kan vara svårt för föräldrar med väldigt försvagad makt i familjen att öva på dessa färdigheter med sitt barn.

Det som är tilltalande med de här metoderna är deras fokus på det positiva, på närvaro och på det som är bra i relationen med barnet och att man först efter att detta har etablerats går vidare till att arbeta med gränssättande. Det finns en tydlighet när det gäller målet: det är föräldern som ska stärkas så att hen kan ta sitt vuxenansvar i familjen. Metoden Project Support fokuserar på mammor med små barn där ett viktigt skäl till problemen är att hon blivit utsatt för våld. Det vi kan ta med oss en förståelse för hur våld påverkar en människas förmåga att vara förälder, oavsett vem det är som använder våld mot mamman/föräldern.

3.4.2 Metoder specifikt inriktade på barns och ungas våld i familjen

Både Break 4 Change och Non Violence Resistance är reaktiva metoder, det vill säga de sätts in när en situation med våld i familjen redan är ett faktum.

Break 4 Change har importerats till Sverige utan att egentligen anpassas till den svenska kontexten (även om man i Åmåls kommun har gjort en översättning och en första anpassning till svenska förhållanden). Den syn på barnuppfostran som manifesteras, både när man redogör för hur det föräldrastödjande arbetet går till och när man anger vad det syftar till, menar vi skaver mot hur många föräldrar i Sverige uppfattar sin roll. Det finns bland annat en betoning på gränssättande och markering mot barnet. Det spelar förmodligen in att det i metodens hemland Storbritannien varken finns någon lag mot barnaga eller någon offentlig socialtjänst. Problematiken tenderar att vara av ett annat slag än i Sverige, bland annat handlar det i större utsträckning om grovt våld. Man har också med barnen i arbetet och träffar dem i grupp, vilket vi menar är problematiskt ur ett etiskt perspektiv, inte minst i små kommuner.

Metoden Non Violence Resistance (NVR) poängterar att våld inte är acceptabelt och att våld inte kan motverkas på våldsam väg. I en svensk kontext är det en självklarhet, vilket gör att det kan upplevas som ett märkligt och ”onödigt” poängterande. Arbetet med NVR fokuserar på att föräldrar ska vara närvarande och på så vis återskapa sin auktoritet i familjen. På så vis bygger det på samma tänkande som COPE och Komet – de goda stunderna som skapar grund för att också kunna sätta gränser och forma barnets beteende. En central del i metoden är att föräldern passivt ska ”sitta hos” barnet för att visa närvaro och en slags orubblighet, ett tillvägagångssätt som inte alltid är realistisk, men metoden har överlag en bättre samstämmighet med svenska förhållanden och är därför en viktigare källa till inspiration.

Lavi-Levavi, Shachar och Omer (2013) har studerat hur Non Violence Resistance-träning fungerar. Deras studie visar att träningen gav god effekt på papporna men inte på mammorna. Papporna förbättrade framför allt sin förmåga att hantera så kallade *eskalerande processer*, maktkamper med barnet samt sina egna negativa (fientliga) känslor gentemot barnet. Inget av detta märktes hos mammorna. Hur kommer det sig att NVR fungerar för pappor men inte ger samma resultat på mammor?

En möjlig förklaring till detta skulle kunna vara att pappor inte känner samma ansvar/värme, är lika nära eller involverade i sina barn som mammorna, och därför varken drabbas av samma känslor av hjälplöshet eller blir lika indragna i eskalering som mammor. De startar helt enkelt på en annan nivå och är därför mer mottagliga? Både mammor och pappor vittnar i studien om minskade känslor av hjälplöshet efter programmet, men det är tänkbart att mammorna så att säga börjar på en högre nivå och därför inte upplever samma effekter som papporna. Det är också möjligt att de ställer högre krav på sig själva att lyckas och därför inte upplever att det skett någon nämnvärd förbättring.

3.5 Sammanfattningsvis: varför behövs vårt stödtema?

Vi finner mycket att inspireras av i de befintliga modeller vi har bekantat oss med – genom erfarenheter som delats inom ramen för forskningscirkeln och/eller som deltagarna skaffat sig genom praktiskt, professionellt arbete med modellerna. Det vi framför allt vill lyfta fram är den positiva syn på föräldrarollen och den kraft som ligger i de gemensamma goda stunderna som vi möter hos COPE och Komet. Att inte skuldbelägga den förälder som har behov av samhällets

stöd i sitt föräldraskap menar vi är helt centralt. Det är också viktigt att inte fokusera på barnet utan på föräldern, inte på gränssättande och disciplin utan på kärlek och respekt. Den positiva auktoriteten och stabiliteten ska stärkas. Varje förälder ska kunna säga till sitt barn: ”Jag är din förälder och det kommer jag alltid att vara” – och känna sig glad över det.

4. Ett förslag till föräldrastödtema när barn och unga använder våld i familjen

Detta kapitel ägnas åt en fördjupad presentation av det stödtema som forskningscirkeln har arbetat fram. Temat, som återfinns i en punktvis sammanfattning i Bilaga 1, utvecklas och motiveras här, vilket innefattar en genomgång av de grundläggande värderingar som har legat till grund för arbetet – och som avspeglar sig i de olika delar temat består av – samt en redogörelse för arbetsprocessen. När ett första utkast till stödtema hade arbetats fram genomfördes en slags remissrunda, där deltagarna i forskningscirkeln presenterade det för föräldrar som de har kontakt med i det föräldrastödjande arbetet, diskuterade innehållet med dem och fick ta del av deras synpunkter och förbättringsförslag.

4.1 Stödtemats värdegrund

Genom hela processen, i alla samtal, har det varit centralt att ha ett barnperspektiv när det gäller barns och ungas våld i familjen. Detta betyder framför allt att barn inte betraktas som förövare och att föräldrarna inte ses som offer. I en familj där det förekommer våld lider alla och det är de vuxna som måste bära ansvaret för att återskapa harmoni.

Vi har arbetat med tre centrala utgångspunkter. Den första är att våld i alla dess former är oacceptabelt. Här gäller nolltolerans; vi får aldrig säga att lite våld kan vara ok eller att det är upp till var och att bedöma. Den andra utgångspunkten är att aldrig anklaga barnet eller den unges för det våld hen brukar. Det finns många tänkbara skäl till att ett barn använder våld men det är generellt inget som barnet hålls ansvarig för. I detta ligger också att det inte är barnets ansvar att ta initiativ till att söka hjälp eller agera på något särskilt sätt. Detta är föräldrarnas ansvar; att vara förälder är en roll och funktion som det inte går att avsäga sig eller ge till någon annan. Den hjälp som samhället kan erbjuda syftar till att stärka föräldrar så att de är kapabla att ta det vuxenansvaret. Här kommer den tredje utgångspunkten in: även om vi ser det som föräldrarnas ansvar att, med samhällets stöd, arbeta för att våldet upphör och familjen stabiliseras, så får hen aldrig skuldbeläggas och anklagas för att vara en misslyckad förälder. Den som är förälder till ett barn som brukar våld är ett offer, men inte för sitt barn, utan för en olycklig situation som hen inte ska behöva bli stigmatiserad för.

4.2 "Remissrunda" – förslag till stödtema diskuterades med föräldrar

Som ett led i arbetet med att utveckla föräldrastödtemat genomförde deltagarna en remissrunda i form av ett samtal med föräldrar som de hade kontakt med. Syftet med detta var att få respons på stödtemat från föräldrar som får stöd i sitt föräldraskap från socialtjänsten. Vi hade mycket god nytta av dessa föräldrars kommentarer och synpunkter. (I Bilaga 2 återfinns det informationsbrev som föräldrarna fick ta del av innan sitt deltagande). En allmän, övergripande reaktion från dessa föräldrar är att en sådant här stödtema verkligen behövs. Flera påpekar vikten av att få konkreta/direkta frågor om det förekommer våld från de barn som finns i hushållet, det vill säga att standardfrågorna om förekomst av våld i hemmet inte bara syftar på en vuxen person (partner) utan på ett tydligt sätt också öppnar upp för att det kan vara ett barn som brukar våld. Socialtjänsten måste bli medveten om att problemet finns och att man behöver ställa konkreta frågor om det samt även bli bättre på att fånga upp signaler från föräldrar som lever med barn som brukar våld.

Flera föräldrar vittnar om att de har försökt berätta om sin situation men inte blivit hörda, att man från socialtjänsten, BUP och andra instansers sida inte uppfattar allvaret. Svar av typen ”Det är ju bara ett barn” visar på okunskap och/eller ovilja att se problemet för vad det är. Vikten av att ställa raka, konkreta frågor om förekomst av våld, att hjälpa till att få upp problemet på bordet kan inte underskattas. Som en följd av denna ”remissrunda” har vi skärpt till den delen av stödtemat och ger konkreta förslag på frågor att använda.

4.3 Stödtemat efter revidering

4.3.1 Introduktion

Med avstamp i det ovan sagda om vikten av att synliggöra och vara lyhörd för att problemet finns behöver vi fundera över hur detta kan göras i ett konkret samtal. Det handlar om vilka frågor som bör ställas och om vad som bör förmedlas till föräldrarna.

För att få syn på de familjer där ett barn brukar våld pågår eller där det finns en risk att så kommer att ske, behövs konkreta frågor att ställa. Även om man inte ska utgå från att det förekommer våld i en familj ska man inte heller utgå från att det *inte* förekommer. Att vara medveten om att det förekommer och att ha redskap att ta till om man får veta att en specifik familj är drabbad är viktigt, men det måste också finnas konkreta sätt att hjälpa de föräldrar som lever med barn och unga som brukar våld i familjen att berätta om sin situation. Vi vet att alla inte gör det ”självant” och att man ibland inte blir hörd även då man försöker. Här krävs ett mer medvetet agerande från enheter som socialtjänst, BVC, BUP m fl. Det är viktigt att hitta rätt nivå här, så att det vare sig blir utpekande och skuldbeläggande eller alltför allmängiltigt och ofokuserat.

Flera poängterar att man behöver få veta vilket stöd och vilken hjälp som finns att få, att ett hopp förmedlas – detta kommer att ordna sig! – men också att informationen måste vara realistisk. Detta är ett arbete som tar tid eftersom det inte finns någon quick fix och det kommer att komma bakslag.

4.3.2 Det första samtalet – hur gör man våldet pratbart?

Vid alla första-samtal med föräldrar behöver sonderande frågor om våld ställas. När man gör det är det viktigt att poängtera att det är en *rutin*, att frågor om förekomst av våld i familjen ställs till alla. Vitsen är att avdramatisera och minska risken för att någon ska kännas sig utpekad och skuldbelagd. Det är också viktigt att poängtera att våld förekommer i många familjer och att det inte är något att skämmas över.

Flera av de föräldrar som deltagarna pratat med poängterar att det är viktigt med raka och tydliga frågor, att man får berätta med sina egna ord och att man blir trodd och lyssnad på. Situationen får inte bagatelliseras.

Här har vi formulerat förslag på öppna frågor av typen ”har någon slagit, sparkat eller gjort dig illa” (se bilaga 1) som inte bottnar i att det är bekräftat att något har hänt och inte heller tar hänsyn till om det är ett barn eller en vuxen som brukar våld. Vi tror att det kan vara klokt att fråga specifikt om barnens agerande också, så att det inte underförstås att det bara är vuxet våld som avses.

Vi har även tänkt oss frågor som går att använda när det finns en bekräftad situation, för att ringa in våldets karaktär och omfattning (art, grad och frekvens). Här kan man med fördel ta

hjälp av Socialstyrelsens handbok *Våld*. I den finns både exempel på konkreta frågor som kan ställas och vad man bör tänka på när man samtalar kring våld i hemmet. Grundläggande är att visa respekt, lyhördhet och förståelse och vara på det klara med att det kan ta tid att våga berätta. Detta torde snarast vara accentuerat när det handlar om barn som brukar våld, givet vad vi vet om att dessa barn oftare än andra barn själva har blivit/blir utsatta för våld. Detta syftar till att veta hur en ska gå vidare, vilket hjälpbehov som finns. Det är centralt att avdramatisera genom att säga sådant som ”vi möter många i samma situation som du” utan att förringa problemet. Det bästa sättet att ingjuta hopp är att vara konkret, såväl kring problemets beskaffenhet och allvar som kring vad som kan göras, vilket stöd samhället kan erbjuda.

Här behöver man också klargöra vad som redan är gjort, vad föräldrarna redan har provat – både privat och med stöd av t ex socialtjänst, BUP eller skolan – och hur detta har fallit ut. Vad fungerade respektive inte och vilka tankar finns kring det?

4.3.3 När situationen är bekräftad – ringa in de individuella erfarenheterna: vilken typ av våld handlar det om

Här är det centralt att vara konkret och inte ”prata runt” våldet på ett vagt sätt. Allt måste upp på bordet så att vi vet hur vi ska arbeta vidare. Raka frågor fungerar bra för vissa men inte för alla, så här behövs lite olika redskap, men det är viktigt att man som professionell vet vad det är för kunskap man är ute efter. Det är också viktigt att lämna tid till eftertanke så att bilden blir klar och detaljerad.

Man behöver ta reda på hur akut läget är, om det är så att föräldern är rädd för att gå hem eller om det är en situation som är mer ”stabil problematisk”. Det är viktigt att vara tydlig med att inte skuldbelägga vare sig barnet eller de vuxna, utan att det handlar om att ringa in hur situationen ser ut. Förmedla förvissningen om att föräldern har gjort så gott hen kunnat men att det inte har räckt till. Föräldern kan behöva prata om hur hen ser på sig själv i detta, hur hen upplever sig sedd av människor runt omkring sig, t ex grannar.

Det är viktigt att vara konkret när man ringar in problemet, det eventuella skyddsbehovet samt vilken hjälp och stöd nätverket runt föräldern kan ge.

Några konkreta punkter som framkom under samtalen med föräldrar är:

- Låt varje förälder ge en konkret bild av våldet. Vad är det som händer? Här kan det vara bra att utgå från konkreta ”typiska” situationer som föräldern redogör för, i detalj.
- Ställ konkreta frågor om allt våld, inte bara det fysiska utan också det psykiska, sociala och ekonomiska våldet.
- Red ut vad som händer när föräldern sätter gränser mot barnet. Hur gör hen det och hur reagerar barnet på gränssättandet, vilka konkreta ord och handlingar använder barnet?
- Hur begränsar barnet familjen med sina handlingar? Detta handlar både om föräldrarna och om eventuella syskon och andra som räknas till familjen.
- Vilka känslor bär föräldern på, runt det som händer i familjen? Hjälp till att sätta ord på detta. Det kan handla om att känna skuld och skam, ensamhet, maktlöshet, hopplöshet, men också ilska.

4.3.4 Makt och genus

Detta tema fokuserar på vilken roll makt spelar när det gäller barn som brukar våld och hur det kan förstås, specifikt ur ett genusperspektiv. Det handlar om känslor av maktlöshet och vanmakt

men också om vilken makt föräldern har och hur den kan användas och stärkas. Det är helt centralt att hjälpa föräldern att återta sin föräldraroll och låta barnet vara barn. Att kunna sätta gränser och se gränssättande som något positivt, en kärlekshandling och en förutsättning för barnets harmoniska vuxenblivande och som något som påverkar hela familjen.

Vi vet utifrån den forskning som finns att våldet drabbar mammor i större utsträckning och hårdare än det drabbar pappor. Med detta som utgångspunkt behöver vi bli konkreta när det gäller varje enskild familj: Hur upplever mamman respektive pappan situationen? Ser det våld barnet använder olika ut beroende på vilken av föräldrarna som det riktas mot? Här är det viktigt att alla får tala för sig själva. Även om mammorna får ta emot mer våld än pappor måste de också vara i fokus, inte minst eftersom de utifrån sin position och den roll de förväntas ha i familjen kan uppleva våldet på ett annat sätt än mammorna. De känslor av maktlöshet en pappa kan uppleva inför en son som är större och starkare än han själv måste tas på allvar.

De studier som har gjorts visar också att det är vanligare att söner brukar våld än att döttrar gör det. Vi vet också att det våld söner använder är grövre och att det i de fall döttrar brukar våld oftare handlar om psykiskt, socialt och ekonomiskt våld. Begreppen makt och maktlöshet hjälper oss också att förstå hur barnet själv upplever situationen och sig själv som aktör i den, vad det tänker om sin egen roll. Det är även viktigt att vi skaffar oss kunskaper om hur våldet drabbar eventuella syskon. Även om det sällan är riktad direkt mot dem, så kommer de att påverkas indirekt på olika sätt. Det kan handla om att föräldrarna i sin vilja att skydda dem lämnar dem hos släktingar eller att de inte kan ta hem kompisar.

Den allmänna kunskap vi har ska användas men inte ersätta konkreta och detaljerade berättelser om varje familjs situation.

4.3.5 Handlingsplan – vad gör vi? Inklusiv löpande uppföljning

Syftet med den här punkten är att diskutera och bestämma hur arbetet ska läggas upp. Målet är att det tydligt ska framgå vem som gör vad – föräldrarnas roll men också vad ett eventuellt nätverk kan ha för roll och vilka förväntningar som finns. Här måste planen kunna se olika ut beroende på situation – vilken typ och hur grovt våld är det fråga om, hur ser familjen ut, hur gammalt och hur moget är barnet, finns syskon?

Vi kallar detta för *spelregler*, men måste komma ihåg att det avser *föräldern/föräldrarna* och inte barnet. Vad som händer är föräldrarnas ansvar och det är *deras* auktoritet som ska återupprättas. I detta krävs en lyhördhet gentemot föräldrarna, vi kan inte ta för givet att de är redo att förändra sig och sitt agerande på en gång. Det tar tid att inse problemets art och vad som krävs av en själv för att situationen ska kunna bli en annan. Vi måste vara tydliga med att de måste arbeta för att förändra sitt eget agerande men eftersom många, till följd av våldet i familjen, har tappat tron på sin egen förmåga är det av vikt att gå varsamt fram och lyssna in hur de tänker kring sin egen förmåga och utgå från det när vi gör konkreta planer för vad som ska hända, vecka för vecka.

Här vill vi inspireras av det fokus som metoderna Komet och Cope lägger på de goda stunderna som bas för ett stabilt och fungerande föräldraskap. Att se varje god stund man har tillsammans, där kärlek och respekt visas, som en ”insättning” på ett konto från vilket man sedan kan ”ta ut” gränssättande och kravställande. Tanken att varje ”uttag” från kontot kräver att det finns fem insättningar – goda stunder man haft tillsammans – är tilltalande. Vi vill att föräldern ska jobba

på att försöka ha ett välfyllt konto så att det finns känslomässig täckning för de uttag som behöver göras.

Ett sätt att hjälpa föräldern till de goda stunderna är att ge hen ”hemläxor” som hen får öva på tillsammans med/gentemot barnet. Här är det viktigt att lägga sig på rätt ambitionsnivå, givet situationen, barnets ålder/mognad och hur det agerar samt vad föräldern mäktar med. Går man för snabbt fram finns en stor risk att så att hemläxan upplevs som övermäktig vilket kan leda till känslor av misslyckande och hopplöshet. Vare sig förälder eller behandlare får vara för ivriga här. Att vara noggrann med detaljerna underlättar anpassningen till den unika familjen.

Vid sidan om att ge hemläxa (eller möjligen som ett komplement) kan man också jobba med övningar som utförs tillsammans med behandlaren.

När arbetet planläggs måste man se till varje familjs unika situation och en faktor att ta med i beräkningen är om föräldrarna lever ihop eller inte, om det finns en eller två (eller flera) närvarande vuxna med föräldraroll/-relation till barnet. En annan viktig faktor är vilket nätverk som finns runt familjen. Vilka kan vara till hjälp och hur ska de kopplas in? Det kan handla om grannar, släktingar eller andra nära vänner som kan finnas till hands på olika sätt. Vi behöver veta vilka de är samt konkretisera deras roll och tillgänglighet. (Eventuellt kan nätverket kopplas in redan under det inledande skedet för att bidra till att ringa in problemet.) Kommunikation inom familjen och med nätverket är en central del här; hur pratar man med varandra och hur kan kommunikationen bli tydligare och öppnare?

Barnet bör inte ges något ansvar alls till en början, för att markera att det är den förälderns ansvar att vara vuxen, att det är hens auktoritet i familjen som ska stärkas och att det är ett arbete som hen behöver göra själv. Men så småningom – vid olika tidpunkt beroende på vad som händer i processen och barnets ålder och kapacitet – bör barnet själv och ges visst ansvar för utvecklingen.

I vissa fall kan konkret säkerhetsplanering vara nödvändigt⁵. Man behöver löpande gå igenom hur det ser ut hemma: Vad kommer att hända när föräldern kommer hem just idag? Hur ska hen göra om ett akut läge uppstår, om barnets agerande t ex eskalerar och blir direkt farligt? Här kan man hämta inspiration från de metoder som fokuserar på säkerhet, i syfte att kunna lyfta fram hur det konkret ser ut, vilka hot som finns, men även vilket stöd föräldern har runt sig och vad hen kan/behöver göra för att trygga hemmet. Det är viktigt att kunna se och prata om den rädsla som föräldrar kan känna, eftersom en rädd människa är en försvagad människa, vad gäller både tilltro och förmåga.

Löpande avstämningar behöver göras i alla avseenden, eftersom detta är ett arbete som kan ta tid och processen måste vara föränderlig utifrån vad som händer och hur det fungerar. Här behöver man också tydliggöra hur detta fasas in i annat föräldrastödjande arbete alternativt familjen fasas ut från stödet.

4.3.6 Senare uppföljning

När temat avslutas och föräldern eventuellt går över till mer att få mer ”ordinärt” föräldrastöd, behöver temaarbetet följas upp. Det handlar om att ”knyta ihop säcken” genom att återvända

⁵ Det är viktigt att inte blunda för att situationen kan vara så akut, men detta är trots allt inte den vanligaste situationen.

till den problembild som fanns vid det första mötet i syfte att stämma av att förändring har skett, att föräldern har återtagit sin föräldraauktoritet och att familjen fungerar.

Även här menar vi att det är viktigt att ställa raka frågor om våld och göra det flera gånger, så att föräldern har tid och möjlighet att svara. Beroende på hur relationen och förtroendet ser ut, vilken tillit som finns, kan det dröja innan en förälder vågar sätta ord på det som händer – även när hen får stöd från socialtjänsten. Att som professionell ”våga tjata” är centralt – vilket också flera av de föräldrar som haft synpunkter på stödtemat säger: ”fråga på, jag väljer vad jag vill svara på!”.

4.3.7 Hjälpmedel för kommunikation

Under hela processen finns behov av olika typer av hjälpmedel för att hitta sätt att kommunicera kring situationen, göra det som händer pratbart och nå fram till hur man ska arbeta för förändring. Dessa hjälpmedel måste anpassas till varje unik familj; vilken typ av våld det handlar om, vilka föräldrarna är och vilka förutsättningar de har samt förstås vilket barn det gäller (ålder/mognad, kön, beteende etc.).

Under de inledande samtalen behövs hjälpmedel för att beskriva och ringa in problemet. Senare kan olika hjälpmedel ge inputs till övningar och hemläxor.

Filmer, bilder och berättelser kan användas på två sätt. Att ta del av ett befintligt material, t ex en film, kan fungera som inspiration till att våga berätta och sätta konkreta ord på det man själv är med om. Att själv filma, måla eller liknande kan vara ett sätt att uttrycka det som kan ha svårt att kommunicera med ord – för att det upplevs som skamfyllt och/eller för att personen är ovan vid att muntligt berätta om sin situation och tycker det är svårt att sätta ord på det som händer. Även barnet kan vartefter – i den mån man inbegriper det i behandlingen – uppmuntras att använda dessa metoder. Vi har i nuläget inga konkreta exempel på material som kan användas, men vill poängtera att det är viktigt att vara öppen för att använda andra sätt att kommunicera än att bara prata.

5. Avslutande diskussion

Inom ramen för forskarcirkeln har vi definierat och ringat in vad barns och ungas våld i familjen är, sonderat hur kunskapsbehovet i professionen ser ut samt vilka befintliga föräldrastödsmetoder som finns och på vilket sätt de behöver kompletteras och utifrån detta arbetat fram ett stödtema med fokus på föräldrar till barn som brukar våld i familjen. Ett led i det arbetet var att genomföra en ”remissrunda” med berörda föräldrar, något som var mycket positivt för utvecklingen av temat. Det behöver dock utvecklas mer och testköras innan det kan användas i verksamheten. Det är vår förhoppning att så kommer att ske; vår avsikt är arbeta vidare och utveckla temat så att det kan användas både preventivt och reaktivt, på kort och lång sikt och att även utveckla material som kan användas för att göra våldet mer pratbart, både i förebyggande och reaktivt arbete. Vi menar att det är av yttersta vikt att tidigt arbeta för att förebygga att problem uppstår och att också tidigt fånga upp de familjer där problem börjar visa sig. Detta arbete måste bedrivas i samarbete med BVC, förskola och skola – och det är vår förhoppning att så kommer att ske. Här finns både en kompetens och en förmåga att identifiera behov som är oundgänglig i ett utvecklingsarbete av detta slag. Att olika enheter som kommer i kontakt med föräldrar och barn samverkar kring problemet med barn och unga som brukar våld i familjen är i allra högsta grad önskvärt. Vi vill jobba vidare med detta för ögonen.

Parallellt med detta utvecklingsarbete kommer Annika Theodorsson att genomföra en forskningsstudie med syfte att undersöka socialarbetares professionella handlingsutrymme i det metodstyrda arbetet, med särskilt fokus på stödjande arbete med föräldrar vars barn brukar våld i familjen. Inom ramen för denna studie, som kommer att genomföras under 2018, intervjuas socialarbetare som i någon del av sin verksamhet har kontakt med föräldrar till barn som brukar våld.

Referenser

- Almqvist, Kjerstin & Helena Draxler (2016) "Project Support. En genomförbarhetsstudie av ett individuellt föräldrastöd i socialtjänsten för våldsutsatta föräldrar". Forskningsrapport, *Karlstad University Studies* 2016:26
- Calvete, Esther, Izakun Orue, Lorena Bertino, Zahira Gonzalez, Yadira Montes, Patricia Padilla och Roberto Pereira (2014) "Child-to-Parent Violence in Adolescents: The Perspectives of the Parents, Children, and Professionals in a Sample of Spanish Focus Group Participants" i *Journal of Family Violence* Vol 29 s. 343-352
- Carr, Alan (1999). *The handbook of child and adolescent clinical psychology. A contextual approach*. New York: Routledge.
- Condry, Rachel och Caroline Miles (2014) "Adolescent to parent violence: Framing and mapping a hidden problem" i *Criminology & Criminal Justice* Vol 14 No 3 s. 257-275
- Cottrell, Barbara (2001) *Parent Abuse: The Abuse of Parents by Their Teenage Children*. National Clearinghouse on Family Violence
- Cottrell, Barbara och Peter Monk (2004) "Adolescent-to-Parent Abuse. A qualitative Overview of Common Themes" i *Journal of Family Issues* Vol 25 No 8 s. 1072-1095
- Contreras, Lordes och María del Carmen Cano (2015) "Child-to-parent violence: The role of exposure to violence and its relationship to social-cognitive processing" i *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* Vol 8 s. 43-50
- Contreras, Lordes och María del Carmen Cano (2016) "Social Competence and Child-to-Parent Violence: Analyzing the Role of the Emotional Intelligence, Social Attitudes, and Personal Values" i *Deviant Behavior* Vol 37 No 2 s. 115-125
- Coogan, Declan (2014) "Responding to Child-to-Parent Violence: Innovative Practices in Child and Adolescent Mental Health" i *Health & Social Work* Vol 39 No 2 s. 1-9
- Draxler, Helena (2017) "Project Support i svensk Socialtjänst. En genomförbarhetsstudie av ett föräldrastödsprogram för våldsutsatta föräldrar och deras barn som utvecklat beteendeproblematik". Licentiatuppsats. *Karlstad University Studies* 2017:32.
- Galvani, Sarah (2017) "Responding to child-to-parent violence: the experiences of family support group providers" i *Journal of Substance Use* Vol 22 No 1 s. 71-76
- Holt, Amanda (2016) "Adolescent-to-Parent Abuse as a Form of "Domestic Violence": A Conceptual Review" i *Trauma, Violence & Abuse* Vol 15 No 5 s. 490-499
- Ibabe, Izaskun, Joana Jaureguizar & Peter M. Bentler (2013) "Risk Factors for Child-to-Parent Violence" i *Journal of Family Violence* Vol 28 s. 523-534
- Ibabe, Izaskun, Ainara Arnosó & Edume Elgorriaga (2014) "Behavioral problems and depressive symptomatology as predictors of child-to-parent violence" i *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context* Vol 6 s. 53-61

Jaureguizar, Joana, Izaskun Ibabe, and Murray A. Straus (2013) "Violent and prosocial behavior by adolescents toward parents and teachers in a community sample" i *Psychology in the Schools* Vol 50 No 5 s. 451-470

Lyons, Jennifer, Tessa Bell, Sabrina Fréchette och Elisa Romano (2015) "Child-to-Parent Violence: Frequency and Family Correlates" i *Journal of Family Violence* Vol 30 s. 729-742

Miller, Scott D & Bob Bertolino (red) (2014) Feedback-informerad terapi – FIT Studentlitteratur: Lund

Routt, Gregory & Lily Anderson (2011) "Adolescent aggression. Adolescent Violence towards Parents" i *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* Vol 20 s. 1-19

Sorbring, Emma (2014) "Dejtingvåld: våld och kränkningar mellan ungdomar i parrelationer" i *Barnbladet* Vol. 39 nr 5 s. 6-9

Våld. Socialstyrelsen
(<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20252/2016-6-37.pdf>).

Bilaga 1

Familjestödstema – Barns och ungas våld i familjen

Syfte

Tanken med denna tema-modul är att den ska fungera som ett extra tema, ett komplement till befintliga föräldrastödsmodeller. Syftet är att göra problemet med barn och unga som brukar våld i familjen tydliggjort, mer ”pratbart” men också att det ska uppleva mindre skamfylt att diskutera denna problematik och att man har behov av stöd och hjälp utan att känna att man är en dålig och misslyckad förälder.

Detta tema-stöd är EN del i det arbete som bedrivs ihop med familjen/föräldern och har sitt fokus på våld och hot. Det kan vara att en specifik våldshändelse har skett som föranlett mötet, eller så kan familjestödsarbetet ha inletts av annan orsak. Gemensamt är att frågan kring våld och hot ska ses som en del i arbetet med föräldraskap.

För att kontinuerligt kunna arbeta med delaktighet, återkoppling och uppföljning av såväl förändring som relation mellan socialarbetare och klient kan man med fördel använda FIT (Feedback Informed Treatment) med skalorna ORS och SRS (Miller & Bertolino 2014).

Värdegrund/utgångspunkt

Temastödet bygger på samma värdegrund och synsätt på föräldrastöd som Cope och Komet, det vill säga, att relation och närhet måste komma före gränssättande och tillrättavisande. Centralt är att föräldraskap handlar om att finnas där, om att tillbringa tid ihop. Barnen ska veta var de har sina föräldrar. Som Haim Omer sa i en intervju: ”I am your parent; I will stay your parent” (Omer 2014).

Utgångspunkten är att en stark och varm relation är en grund för all omsorg och uppfostran och fungerar som ett slags vaccin mot att BVF-problem uppstår. På det följer att det är viktigt att hjälpa föräldrar skapa en stark, varm och trygg relation med sina barn. Denna ambition innebär att fokus ska ligga på att skapa möjligheter till positiv samvaro, att ha goda stunder tillsammans som skapar positiva minnen och att man kommunicerar rakt och ärligt med varandra. Med bas i en trygg relation ser både barn och förälder gränssättning som ett sätt att visa kärlek och omtanke.

Individanpassa

Som allt material, alla metoder och arbetssätt krävs en anpassning till den/de individer en möter för att skapa såväl förståelse för situation och sammanhang men också för att kunna kommunicera och göra sig förstådd. Vårt arbetssätt ska vara relaterat till den enskilda föräldern, barnet, ungdomen och vad som främjar kommunikation bäst utifrån deras kommunikativa förmåga mm.

Skapa förståelse för situation och sammanhang

Figurer, filmer, berättelser och bilder kan fungera som inspiration för att ha någonting att prata kring och för att underlätta för att kunna sätta konkreta ord på det som händer, men även för att kanske våga berätta.

Det finns olika exempel på figurer att prata kring, såsom exv. ”trygga cirklar”, ”husen” och Triangeln – kärlek och gemenskap, omsorg, fostran och vägledning”.

Stöd för kommunikation

Stöd för kommunikation handlar om att skapa förutsättningar för en ömsesidig och begriplig kommunikation med utgångspunkt i individens kommunikationssätt och kommunikationsförmåga. Det kan vara olika former av verktyg såsom samtalsmetoder (exv. MI) eller AKK såsom stödtecken, bildstöd eller samtalsmatta. Ett exempel är det bildstöd som DART har tagit fram med nya pictogram bilder på tema våld, se t ex: <https://bildsamt.se/>

Temastöds-stegens syfte och motiv

I mångt och mycket överlappar de 7 stegen varandra och ibland behöver man flera tillfällen på samma steg eller upprepa hela temat flera gånger.

Steg 1-3 är att betrakta som en kartläggning av problemet

Steg 4 är att betrakta som förståelseskapande av problemet

Steg 5-6 är att betrakta som förändringssteg

Steg 7 Uppföljning och planering för fortsättning och/eller avslutning

1. Introduktion till området och mötet

Syftet med träffen ska tydliggöras: att det handlar om att stoppa våldet, skapa förändring och inge hopp och kraft, men också att det ska handla om föräldraskap. Att det är viktigt att återta föräldramakten på ett respektfullt och kärleksfullt sätt. Balansen i familjen ska återupprättas.

Introducera området våld i familjen på ett allmänt övergripande sätt. Vad är våld? Vilka former finns det? Våldets mekanismer mm.

Det är viktigt att avdramatisera. Förslag på att uttrycka sig enligt följande:

- Många familjer jag möter...
- Vi ställer alltid dessa frågor...
- Vi är vana att prata om våld och jobbiga saker...
- Vi är vana att höra om våld och jobbiga saker...

2. Individuella erfarenheter och situationer av våld

Här är syftet att synliggöra problemet på ett mer individuellt plan. Frågorna här ska vara mer konkreta och direkta för att få kunskap om vilka erfarenheter föräldern/föräldrarna har.

- Har någon slagit, sparkat, skrämt eller gjort dig illa?
- Jag ser att du har ett blåmärke på armen, hur fick du det?
- Jag undrar lite, är det något som har hänt dig?
- Har det hänt att du känt dig rädd för någon?
- Känner du dig trygg där du bor nu?
- Känner du dig trygg med din partner?

3. Vad är detta för typ av våld?

Här är syftet att ringa in våldet genom raka frågor. Viktigt att lägga korten på bordet och inte ”prata runt” på ett vagt sätt. Att föräldern/föräldrarna får definiera vad är våld för dig?

Vad är det för slags våld, mot vem/vilka, vilken omfattning, hur ofta sker det, hur länge har det pågått?

I vilka situationer? I vilka sammanhang? Vad hände innan? Mönster? Omfattning av våldet. Hur ofta? Hur mycket? Vad händer efter? Pratar man om det? Orsak? (våldet kan vara symptom för något, vad kan det stå för? barndom, anknytning, samspel, tillgänglig förälder, skola, annat)

4. Makt och genus

Hur kan vi förstå våldet utifrån ett makt- och genusperspektiv? Hur kan vi hantera det? Vilka konsekvenser får våldet för barnets syn på sig själv, och för relationen mellan barn och föräldrar (kanske lägga till syskon här också?)

Det är viktigt att på ett grundläggande och tydligt sätt förklara våldets mekanismer, hur barn formas och hur ett barn på olika sätt kan integrera aggressivitet, gränsöverskridande (som våldet alltid innebär) och hur detta kan uttryckas och gestaltas på olika sätt hos barn. Dessutom är det viktigt att förklara steg för steg hur en positiv föräldramakt/mandat kan återupprättas och varför. Konsekvenser på kort och lång sikt för barnets utveckling kan och bör förklaras lättförståeligt.

5. Sammanfattning, återkoppling och handlingsplan

Vad har jag hört och förstått? Vad tänker jag om det? Våld är ej okej, det måste upphöra och situationen förändras. Här behövs en tydlig markering. Våldet måste upphöra: Var tydlig med att något måste göras. Hur kan man agera/vad kan göras?

För att du ska kunna ta ditt ansvar som förälder, vad behöver du då? (redskap, verktyg, strategier, stöd mm)

Utifrån socialarbetarens sammanfattning ska föräldern ges utrymme för återkoppling för att ge sin åsikt om det sagda och utifrån en dialog komma vidare i samtalet men också i förändringsarbetet.

I detta steg behöver man också jobba med hur föräldern/föräldrarna ser på sin egen roll i sammanhanget. Hur ser deras motivation ut för fortsatt förändringsarbete. Det gäller att inspirera och motivera till samarbete och förändring.

Tillsammans formulera en handlingsplan för föräldrarna. Vad behöver göras, vilka konsekvenser får det? Vad skall göras om våldet fortsätter? Det ska framgå tydligt vem som gör vad. Finns det ett nätverk som kan vara till hjälp. Säkerhetsplaneringen från Sign of safety? Det skall inte vara en överraskning, den ska vara känd av alla och transparent.

6. Övningar, hemläxor etc.

Övningar och hemläxor är ett sätt att arbeta med förändring. Det är viktigt att ge positiva hemläxor dvs förstärka beteenden/ageranden som man vill se mer av. Inte dämpa oönskat beteende utan främja önskat beteende och därigenom på sikt minska det oönskade.

Övningar/hemläxor ska ha fokus på nya sätt att hantera en situation för att minska våld och hot. Vilken uppgift som ges ska relateras till våldets grad och form, den ska också vara relaterad till situation och till person och ha sitt fokus på en våld- och hotsituation,

Viktigt att hela tiden förhålla sig till säkerhetsplanering och överenskommelser om arbetet i familjen.

Anpassning av hemläxor måste göras i relation till hur mycket föräldern/föräldrarna klarar av med avseende på sin totala situation så att det inte blir övermäktigt.

Parallellt med detta steg kan man givetvis med fördel fortsätta arbeta med föräldraskapet via en föräldrastödsmetod såsom COPE eller KOMET.

7. Uppföljning för familjen

Uppföljningarna är oerhört viktiga och behöver vara täta inledningsvis då detta är ett mycket tufft och komplicerat familjearbete. Viktigt att vara medveten om att risken för sammanbrott i behandlingen är mycket stor. När barn slår föräldrar har många gränser passerats och ofta har situationen förvärrats över lång tid (pga skam har problemen hemlighållits). Det är ett kvalificerat behandlingsarbete som krävs.

Samtalet utgår från den ”våld-situation” man fokuserade på vid första träffen: Hur har det varit? Hur har det gått?

Fokusera på vad som fungerat, vad man är stolt över, vad som blev bra och annorlunda.

Förmedla hopp, kraft och makt. Föräldern måste bli en aktör.

Vid diskussion om hur det varit, vid uppföljning av hemuppgift kanske nya situationer framkommer att jobba med.

Bilaga 2

Informationsbrev till föräldrar

Hej!

Vi håller på att ta fram ett förslag till föräldrastödstema, speciellt inriktad på att förebygga att familjer hamnar i en situation där barnet, kontinuerligt och för att skaffa sig kontroll, brukar våld mot framförallt de vuxna, men även mot eventuella syskon. Vi tänker oss att detta ska vara en del i ett befintligt föräldrastöd.

Skulle du, i egenskap av att vara förälder (med allt vad det kan innebära) kunna tänka dig att hjälpa oss med att vara bollplank och komma med synpunkter?

Vi skulle vilja diskutera följande frågor med dig, kring föräldrastödet:

- Skulle du vilja delta, utifrån det program som skissas upp?
- Finns det något du saknar eller skulle vilja lägga till?
- Eller något som du skulle vilja genomfördes på ett annat sätt än det vi föreslår?

Men självfallet är alla synpunkter välkomna!

Obs. att vi inte kommer att diskutera din familjesituation. Vi kommer inte att skriva något om det i någon rapport, vi vill bara ha synpunkter på materialet om det är enkelt och begripligt att använda.

Fyrbodals kommunalförbund – 14 kommuner samarbetar för tillväxt

Museigatan 2 • Box 305 • 451 18 Uddevalla
Vxl 0522-44 08 20 • kansli@fyrbodal.se
www.fou.fyrbodal.se